

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนากับผู้นำการเมืองท้องถิ่น
Interplays of Power between Religious Authority
and Local Political Leadership

พระมหามานัส ปณญาวุฑโฒ (เจติยะ)

พระมหาฉัตรเพชร สุภโท (เสนศรี)

วรเชษฐ์ โทอิน*

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

Phramaha Manus Punuavuttho (Jetiya)

Phramaha Chatpet Supattho (Sensri)

Worachet Tho-un

e-mail; worachet.th@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีเจตนารมณ์ที่สะท้อนเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนากับผู้นำการเมืองท้องถิ่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความเกี่ยวข้องของผู้นำทั้งสองกลุ่มในมิติของ อำนาจ บทบาท และอิทธิพลต่อสังคมระดับชุมชน โดยมุ่งทำความเข้าใจว่า ผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่น เชื่อมโยงและส่งเสริมผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน อย่างไร ทั้งในด้านความเชื่อ ค่านิยมทางสังคม กระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิด “อำนาจเชิงสัมพันธ์” ของมิเชล พูโกต์ และแนวคิด “ทุนทางสังคม” ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ เพื่ออธิบายกลไกการก่อรูป การดำรงอยู่ และการแลกเปลี่ยนอิทธิพลระหว่างผู้นำทั้งสองฝ่าย ผลการวิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องชี้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นมิได้เป็นความสัมพันธ์แบบ เหนือ-ใต้ หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งครอบงำอีกฝ่ายอย่างเด็ดขาด หากแต่เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะ พึ่งพา เกื้อหนุน และต่อรองกัน ในหลากหลายมิติ ผู้นำศาสนามี อำนาจทางศีลธรรม ได้รับความศรัทธาและความเคารพจากประชาชน จึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้าง ความชอบธรรม ให้แก่ผู้นำการเมืองท้องถิ่น ขณะเดียวกัน ผู้นำการเมืองท้องถิ่นก็มักสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา ทั้งด้านงบประมาณ ทรัพยากร สถานที่ ตลอดจนการผลักดันนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสถาบันศาสนา ส่งผลให้เกิด การแลกเปลี่ยนอำนาจและผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งช่วยให้ทั้งสองฝ่ายสามารถดำรงสถานะและบทบาทของตนในพื้นที่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการเมืองในระดับท้องถิ่นเป็นพลวัตที่ ซับซ้อนและแปรผันตามบริบท ทางสังคม วัฒนธรรม และเงื่อนไขของแต่ละยุคสมัย ความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวไม่เพียงช่วยทำให้เห็นภาพการบริหารท้องถิ่นไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ยังสะท้อน วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่ยังคงผูกพันกับศาสนาอย่างแน่นแฟ้นในฐานะฐานความหมายและฐานความชอบธรรมของอำนาจในระดับชุมชนด้วย

คำสำคัญ: ผู้นำทางศาสนา, ผู้นำการเมืองท้องถิ่น, ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ, อำนาจเชิงศีลธรรม
ทุนทางสังคม, วัฒนธรรมการเมืองไทย

Abstract

This academic article aims to reflect on the issue of the “power relationship between religious leaders and local political leaders.” It seeks to examine how these two groups are connected in terms of power, roles, and influence within community-level society. The study focuses on understanding how religious leaders and local political leaders are linked to one another and mutually reinforce each other’s interests, including in matters of belief, social values, political decision-making processes, and the setting of directions for local development. The research adopts Michel Foucault’s concept of “relational power” and Pierre Bourdieu’s concept of “social capital” as analytical frameworks to explain the mechanisms through which such relationships are formed, maintained, and negotiated, as well as how influence is exchanged between the two groups. A review of the relevant literature indicates that the relationship between religious leaders and local political leaders is not best understood as a rigid hierarchy of superiors and subordinates, nor as a situation in which one side unilaterally dominates the other. Rather, it is characterized by multiple forms of interdependence, mutual support, and ongoing negotiation. Religious leaders possess moral authority and enjoy public faith and respect; consequently, they play a significant role in enhancing the legitimacy of local political leaders. At the same time, local political leaders often support religious activities by providing budgets, resources, and venues, and by promoting public policies that benefit religious institutions. This, in turn, generates a reciprocal exchange of power and shared interests, enabling both sides to sustain their status and roles within the local arena. Accordingly, the relationship between religion and politics at the local level should be understood as a dynamic that is complex and contingent upon social and cultural contexts as well as the particular conditions of each historical period. A clearer understanding of this power relationship not only helps illuminate Thai local governance more comprehensively, but also highlights Thailand’s political culture, which remains closely intertwined with religion as a key source of meaning and legitimacy for power at the community level.

Keywords; religious leadership; local political leadership; power relations; moral authority; social capital; Thai political culture.

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการเมืองในระดับท้องถิ่นเป็นประเด็นที่สะท้อนพลวัตทางอำนาจและวัฒนธรรมของสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง ศาสนาในฐานะระบบคุณค่าทางศีลธรรมมีบทบาทในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้นำทางการเมือง ขณะที่ผู้นำการเมืองท้องถิ่นเองก็มีอำนาจในการสนับสนุนหรือควบคุมกิจกรรมทางศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้นำศาสนา” และ “ผู้นำการเมืองท้องถิ่น” จึงมิใช่ความสัมพันธ์เชิงเดียว หากเป็นกระบวนการต่อรองและแลกเปลี่ยนอำนาจที่มีมิติทางสัญลักษณ์ วัฒนธรรม และโครงสร้างสถาบันอยู่ร่วมกัน แนวคิดเรื่อง “อำนาจเชิงสัมพันธ์” (relational power) ของ Foucault (1982) อธิบายว่า อำนาจมิได้เป็นสิ่งที่บุคคลหนึ่งครอบครองเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่แทรกอยู่ในปฏิบัติการทางสังคม ศาสนาและการเมืองจึงต่างเป็นพื้นที่ที่ใช้อำนาจเพื่อกำหนดความจริงและความชอบธรรมร่วมกัน เช่น การใช้พิธีกรรม การสื่อสารทางศีลธรรม หรือการรับรองเชิงสัญลักษณ์ในการจัดระเบียบสังคมท้องถิ่น Bourdieu (1986) อธิบายเพิ่มเติมว่า “ทุนสัญลักษณ์” และ “ทุนทางสังคม” เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้อำนาจดำรงอยู่ได้ในทางปฏิบัติ ผู้นำศาสนามีทุนสัญลักษณ์จากศรัทธาและสถานะทางศีลธรรม ส่วนผู้นำการเมืองมีทุนทางเศรษฐกิจและอำนาจเชิงสถาบัน เมื่อมีการแลกเปลี่ยนทุนทั้งสองฝ่าย เช่น การอุปถัมภ์กิจกรรมทางศาสนา หรือการให้การรับรองเชิงศีลธรรมแก่ผู้นำทางการเมือง ก็จะทำให้การเสริมสร้างความชอบธรรมซึ่งกันและกัน

ในอีกมุมมองประเด็นหนึ่ง Weber (1978) เสนอแนวคิดเรื่อง “ความชอบธรรมสามแบบ” ได้แก่ จารีตนิยม บารมี และเหตุผลตามกฎหมาย ซึ่งสะท้อนชัดในระดับท้องถิ่นของไทยที่ผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองต่างอ้างอิงทั้งสามแบบในบริบทต่างกัน ผู้นำศาสนาได้รับความยอมรับจากบารมีและจารีต ขณะที่ผู้นำการเมืองยึดโยงกับกฎหมายและระบบราชการ แต่ทั้งสองฝ่ายก็ต้องพึ่งพากันเพื่อสร้างความยอมรับจากประชาชน ในระดับโครงสร้างทางสังคม ศาสนาไม่ได้ถดถอยออกจากพื้นที่สาธารณะอย่างที่ทฤษฎีฆราวาสนิยมคาดไว้ Casanova (1994) ใช้คำว่า “การทำให้ศาสนาเป็นสาธารณะ” (deprivatization) เพื่ออธิบายการกลับมาของศาสนาในวงสาธารณะ โดยเฉพาะในพื้นที่ท้องถิ่นที่ศาสนายังเป็นศูนย์กลางของอัตลักษณ์ชุมชน เช่นเดียวกับ Geertz (1966) ที่เห็นว่าศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สร้างความหมายทางวัฒนธรรมและกำหนดกรอบทางจิตใจให้กับสมาชิกของสังคม ในกรณีของประเทศไทย นักวิชาการหลายท่านชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ศาสนา และชุมชนมีลักษณะพิเศษ McCargo (2004, 2009) วิเคราะห์ว่า พุทธศาสนาไทยมักถูกใช้เพื่อค้ำจุนระบอบการเมืองและสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรม ขณะที่ Kitiarsa (2007) เสนอแนวคิด “พุทธศาสนานิยมสมัยนิยม” ซึ่งศาสนาเข้าร่วมกับเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสมัยใหม่จนเกิดการแปลงทุนทาง

ศีลธรรมเป็นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น การอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองจึงเป็นทั้งกระบวนการทางศีลธรรมและการเมืองในเวลาเดียวกัน ในขณะที่เดียวกัน Satha-Anand (2012) และ Kulabkaew (2019) ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้อาจก่อให้เกิดความตึงเครียดได้ในบางกรณี โดยเฉพาะเมื่อศาสนาเข้าไปเกี่ยวพันกับอัตลักษณ์ทางการเมือง เช่น การเคลื่อนไหว “ปกป้องพระพุทธศาสนา” ที่ผสมผสานเครือข่ายพระ นักการเมือง และกลุ่มเคลื่อนไหวในท้องถิ่น เพื่อผลักดันวาระศาสนาสู่พื้นที่นโยบายสาธารณะ ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่น จึงช่วยให้เข้าใจถึงกระบวนการสร้างความชอบธรรมในระดับชุมชนและบทบาทของศาสนาในวัฒนธรรมการเมืองไทยร่วมสมัย ความเข้าใจนี้มีความสำคัญต่อการออกแบบนโยบายที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันทางศาสนาและการเมืองเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยเชิงคุณภาพในระดับฐานรากของสังคมไทย

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับสังคมไทย ศาสนาและการเมืองมิได้แยกขาดจากกันอย่างเด็ดขาด แต่ดำรงอยู่ในลักษณะของ “การพึ่งพาและการต่อรองเชิงอำนาจ” (mutual dependency and negotiation of power) โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และโครงสร้างการบริหารของรัฐมาบรรจบกันอย่างแนบแน่น (ธงชัย วินิจจะกุล, 2562) ศาสนาในฐานะระบบคุณค่าและสัญลักษณ์ได้แทรกซึมอยู่ในโครงสร้างการปกครองและกระบวนการตัดสินใจของผู้นำการเมืองท้องถิ่นอย่างชัดเจนดังพื้นฐานแห่งบริบทต่อไปนี้

1. ศาสนาในฐานะทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

สมภาร พรหมทา (2556) อธิบายว่า ศาสนาในสังคมไทยมีบทบาทเป็น “ทุนทางศีลธรรม” (moral capital) ที่สร้างความไว้วางใจและความชอบธรรมทางสังคมให้แก่ผู้นำท้องถิ่น การที่ผู้นำทางการเมืองแสดงบทบาทสนับสนุนกิจกรรมศาสนา เช่น การสร้างวัด การบูรณะพระอุโบสถ หรือการจัดงานบุญ ถือเป็น การสร้างความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์กับประชาชนในเชิงศีลธรรม เพื่อแลกกับความไว้วางใจและการยอมรับในทางการเมือง ในทำนองเดียวกัน วรพจน์ พันธุ์พงศ์ (2560) พบว่า ผู้นำท้องถิ่นหลายพื้นที่ของภาคอีสานมักใช้กิจกรรมบุญ เช่น บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา หรือบุญกฐิน เป็นเวทีทางสังคมในการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ระหว่างวัดและชุมชน ซึ่งสะท้อนกลไกของ “ทุนทางสังคมเชิงวัฒนธรรม” ที่ทำให้ผู้นำทางศาสนาและผู้นำการเมืองสามารถแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เชิงอำนาจอย่างไม่เป็นทางการได้

2. การเมืองเชิงวัฒนธรรมและการสร้างความชอบธรรม

เกษียร เตชะพีระ (2554) เสนอแนวคิดว่าการเมืองไทยมีลักษณะ “วัฒนธรรมอุปถัมภ์” (patron-client culture) ที่ฝังลึกในโครงสร้างสังคม การที่ผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองร่วมกันจัดกิจกรรมทางศาสนาจึงมิใช่เพียงการแสดงศรัทธา หากแต่เป็น “การประกอบสร้างความชอบธรรม” ทางการเมืองในรูปแบบที่สังคมยอมรับ โดยอาศัยภาษาทางศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับอำนาจ แนวคิดนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548) ที่อธิบายว่าศาสนาไทย

ไม่ได้เป็นเพียง “เครื่องมือทางจิตใจ” ของประชาชนเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ “ทำให้รัฐและผู้ปกครองดูชอบธรรม” ผ่านพิธีกรรมและวาทกรรมว่าด้วยบุญ-บาป ซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อรองรับระเบียบอำนาจทางสังคมและการเมือง

3. การต่อรองเชิงอำนาจระหว่างวัดกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในระดับพื้นที่ งานของ สุชาติ เศรษฐมาลินี (2558) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือเทศบาล มักอยู่บนฐานของ “การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เชิงสัญลักษณ์” กล่าวคือ วัดได้รับงบประมาณสนับสนุนและแรงงานจากภาครัฐ ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับความร่วมมือและความไว้วางใจจากประชาชนผ่านความชอบธรรมทางศาสนา ความสัมพันธ์นี้แม้จะดูราบรื่น แต่ในทางปฏิบัติก็เต็มไปด้วยการต่อรองระหว่าง “อำนาจศีลธรรม” กับ “อำนาจทางกฎหมาย” (สุชาติ, 2558) เช่นเดียวกับการศึกษาของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่า การเมืองท้องถิ่นไทยมิได้ดำเนินไปบนฐานของผลประโยชน์ทางวัตถุเท่านั้น หากยังมี “อำนาจเชิงศีลธรรม” ที่ถูกต่อรองผ่านบุคคลทางศาสนา การสนทนา การประกาศศีลธรรม และการเข้าร่วมพิธีกรรมสาธารณะ ซึ่งกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาอิทธิพลของผู้นำท้องถิ่น

4. พลวัตการเมืองท้องถิ่นร่วมสมัย

ในยุคปัจจุบัน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาสนาและการเมืองยังคงเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยเฉพาะเมื่อผู้นำศาสนาเริ่มใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแพร่ธรรมะและสร้างฐานผู้ศรัทธาข้ามพื้นที่ ขณะที่ผู้นำการเมืองท้องถิ่นใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเชื่อมโยงกิจกรรมสาธารณะกับวาทกรรมทางศีลธรรม เช่น “การเมืองสีขาว” หรือ “การเมืองเพื่อชุมชนดิงาม” ซึ่งเป็นการขยายพื้นที่ต่อรองเชิงสัญลักษณ์ในยุคดิจิทัล (พรเทพ ัญญพวงค์ชัย, 2565)

จากการสังเคราะห์แนวคิดทั้งไทยและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นในไทยมิใช่เพียงปรากฏการณ์ทางการเมืองหรือศาสนาเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานศีลธรรม ความศักดิ์สิทธิ์ และผลประโยชน์ในระดับสัญลักษณ์เข้าด้วยกัน การศึกษาประเด็นนี้จึงช่วยให้เข้าใจ “วัฒนธรรมการเมืองไทยร่วมสมัย” ในมิติที่ลึกซึ้งกว่าเดิม โดยเฉพาะในยุคที่อำนาจทางศาสนาและอำนาจทางการเมืองต่างต้องปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี

บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นมิได้จำกัดอยู่เพียงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์หรือการอุปถัมภ์เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการ “สร้างพื้นที่การเมือง” ผ่านการใช้สัญลักษณ์ วาทกรรม และพิธีกรรมที่สอดแทรกแนวคิดเรื่องศีลธรรมและความชอบธรรมในทางสังคม การสร้างพื้นที่เช่นนี้เกิดขึ้นทั้งในมิติ “พื้นที่ทางกายภาพ” เช่น วัด ลานบุญ หรือศาลา

กลางหมู่บ้าน และ “พื้นที่เชิงสัญลักษณ์” ซึ่งปรากฏในวาทกรรม ศรัทธา และการสื่อสารสาธารณะ บนพื้นฐานแห่งบริบทดังต่อไปนี้

1. อำนาจในฐานะความสัมพันธ์และการผลิตพื้นที่

Foucault (1982) อธิบายว่า อำนาจมิได้อยู่ที่บุคคล แต่ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทำงานผ่านการสร้าง “ระบอบความจริง” (regimes of truth) เมื่อประยุกต์ใช้กับบริบทท้องถิ่นไทย การพบปะระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นจึงเป็นกระบวนการที่ร่วมกันผลิต “ความจริงทางสังคม” ว่าใครคือผู้มีศีลธรรม ใครคือผู้นำที่พึงยกย่อง และใครคือผู้มีสิทธิในการกำหนดทิศทางชุมชน

Bourdieu (1986) ขยายความคิดนี้โดยเสนอว่า พื้นที่ทางสังคม (social space) เป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้เพื่อช่วงชิง “ทุนเชิงสัญลักษณ์” ซึ่งหมายถึงพลังของการยอมรับและความศักดิ์สิทธิ์ในสายตาสังคม วัดและศาลาการประชุมในชนบทไทยจึงเป็นพื้นที่ซ้อนทับกันระหว่างศาสนาและการเมือง ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างแข่งขันและต่อรองเพื่อรักษาอิทธิพลทางสังคมในระดับชุมชน

2. การเมืองของพื้นที่ (politics of space) ในบริบทไทย

เลิศชาย ศิริชัย (2561) ชี้ว่า “พื้นที่ทางการเมือง” ในไทยมิได้ถูกกำหนดโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของหลายกลุ่มอำนาจ เช่น พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มทุน และภาคประชาชน โดยเฉพาะในสังคมชนบท พื้นที่ทางศาสนามักกลายเป็นศูนย์กลางการรวมตัวของประชาชนทั้งเพื่อกิจกรรมศาสนาและกิจกรรมทางการเมือง

แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2559) ที่เสนอว่า “พื้นที่การเมืองท้องถิ่น” (local political space) เป็นพื้นที่ที่การเมืองและวัฒนธรรมประเพณีผสมกลมกลืนกัน การแสดงออกของผู้นำท้องถิ่นในงานบุญหรือเทศกาลจึงไม่ใช่เพียงการร่วมกิจกรรมสาธารณะ แต่เป็น “การแสดงเชิงการเมือง” (political performance) ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับศีลธรรม และแสดงให้เห็นว่าผู้นำมีคุณธรรมคู่ควรต่อการบริหารบ้านเมือง

ในกรณีนี้ การปรากฏตัวของผู้นำศาสนาในเวทีสาธารณะ เช่น งานเปิดโครงการพัฒนาชุมชน หรือการเทศน์ธรรมแก่เจ้าหน้าที่รัฐ ถือเป็น การรับรองเชิงสัญลักษณ์ (symbolic endorsement) ซึ่งช่วยขยายขอบเขตของพื้นที่การเมืองให้มีมิติศีลธรรมเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดความหมายของอำนาจทางการเมือง

3. วัดในฐานะพื้นที่การเมือง

สุชาติ เศรษฐมาลินี (2558) วิเคราะห์ว่า “วัด” ในชุมชนไทยทำหน้าที่เสมือน “สภาประชาชน” โดยไม่เป็นทางการ เพราะเป็นสถานที่ที่คนในชุมชนมาพบปะ แลกเปลี่ยน และตัดสินใจร่วมกันในเรื่องสำคัญทางสังคมและศีลธรรม ผู้นำการเมืองท้องถิ่นจึงมักใช้วัดเป็นเวทีทางการเมืองโดยอาศัยศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างความไว้วางใจ ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ก็ใช้ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร

ท้องถิ่นเพื่อผลักดันกิจกรรมทางสังคม เช่น การศึกษา การสาธารณสุขและการอนุรักษ์วัฒนธรรม

นอกจากนี้ สมภาร พรหมทา (2556) เห็นว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้มีลักษณะ “เกือบหนุแต่ไม่เท่าเทียม” เนื่องจากผู้นำการเมืองมีอำนาจเชิงทรัพยากร ส่วนผู้นำศาสนามีอำนาจเชิงศีลธรรม ทั้งสองฝ่ายจึงต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อสร้าง “ความชอบธรรมร่วม” (shared legitimacy) ในพื้นที่สาธารณะ

4. การสร้างพื้นที่การเมืองแบบใหม่ในยุคดิจิทัล

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่การเมืองของศาสนาได้ขยายเข้าสู่สื่อสังคมออนไลน์ พระสงฆ์และนักเผยแผ่ธรรมหลายรูปแบบใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการสื่อสารกับประชาชน ขณะเดียวกันผู้นำการเมืองท้องถิ่นก็ใช้ช่องทางเดียวกันเพื่อเชื่อมโยงกับฐานศรัทธาในชุมชน การปรากฏของผู้นำศาสนาในสื่อดิจิทัลจึงมีผลในการ “ทำให้ศาสนาเป็นสาธารณะ” (Casanova, 1994) อีกครั้งในโลกออนไลน์

พรเทพ ธีบุญพงศ์ชัย (2565) อธิบายว่า การสื่อสารทางศาสนาในยุคดิจิทัลกำลังกลายเป็น “สนามใหม่ของอำนาจทางสัญลักษณ์” (new field of symbolic power) ที่ผู้นำทางการเมืองและศาสนาแข่งขันกันในการสร้างความไว้วางใจและการยอมรับจากประชาชน ซึ่งส่งผลให้ขอบเขตของพื้นที่การเมืองในสังคมไทยกว้างขึ้นจากวัดและศาลา ไปสู่สื่อออนไลน์และโลกเสมือนจริง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นคือกระบวนการที่ทั้งสองฝ่ายร่วมกัน “สร้าง” และ “กำหนด” พื้นที่ทางการเมืองของสังคม การศึกษามิติของพื้นที่นี้จึงไม่เพียงช่วยอธิบายความชอบธรรมของอำนาจในระดับท้องถิ่น แต่ยังช่วยทำความเข้าใจวัฒนธรรมการเมืองไทยในยุคที่อำนาจทางศาสนาและเทคโนโลยีสื่อสารเข้ามามีบทบาทร่วมในการนิยามความหมายของ “การปกครองที่ดี” และ “ความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจ” ในสังคมไทย

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่น มิได้ดำเนินไปเพียงในลักษณะของ “อิทธิพลและการควบคุม” แต่เป็นการ “ร่วมผลิต” (co-production) ของพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางการเมืองที่เต็มไปด้วยการต่อรอง ความร่วมมือ และความขัดแย้งอย่างซับซ้อน อำนาจในบริบทนี้ไม่ใช่เพียงเครื่องมือของฝ่ายหนึ่งเพื่อครอบงำอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการที่ต่างฝ่ายต่างต้อง “ให้ความหมาย” และ “แปลความจริง” เพื่อรักษาความชอบธรรมของตนในสายตาสังคมในประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง Foucault (1982) เสนอว่าอำนาจเป็น “พลวัต” (dynamic) ที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มิใช่สิ่งที่มีผู้ครอบครองเพียงฝ่ายเดียว การปฏิบัติการของผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองจึงเป็นตัวอย่างของการใช้ “อำนาจเชิงวาทกรรม” (discursive power) ที่แทรกซึมอยู่ในภาษา ศีลธรรม และพิธีกรรม เช่น การเทศน์ในงานสาธารณะ การมอบปัจจัยบำรุงวัด หรือการใช้คำพูดทางศาสนาในเวทีการเมือง ทั้งหมดนี้คือการสื่อสารที่ก่อให้เกิดความชอบธรรมในสายตาประชาชน ในทางกลับกัน Bourdieu (1986) ชี้ว่าอำนาจเชิงสัญลักษณ์ (symbolic power)

เป็นอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะเป็นอำนาจที่ “ทำให้ถูกมองว่าไม่ใช่อำนาจ” กล่าวคือ เป็นอำนาจที่ดำรงอยู่ภายใต้การยอมรับโดยสมัครใจของผู้ถูกปกครอง ผู้นำศาสนาในชุมชนไทยจึงมีพลังในการ “กำกับกรอบความคิดของชุมชน” ผ่านการสอนธรรม การทำบุญ และการแสดงบทบาทเชิงศีลธรรม ซึ่งล้วนเป็นกลไกในการผลิต “พื้นที่การเมืองเชิงศีลธรรม” (moral-political space) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางสังคม

ประเด็นที่สอง ในมิติของสังคมไทย เกษียร เตชะพีระ (2554) และนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548) ต่างเห็นพ้องกันในประเด็นว่าวัฒนธรรมการเมืองไทยมีลักษณะของ “การเมืองเชิงอุปถัมภ์” (patron-client politics) ซึ่งผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการเมืองต่างอยู่ในระบบอุปถัมภ์เดียวกัน การให้และรับระหว่างสองฝ่าย เช่น การสนับสนุนงบประมาณเพื่อกิจกรรมวัด หรือการให้ศีลให้พรในงานการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของการรักษาสายสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกื้อกูลต่อทั้งสองสถาบัน ขณะเดียวกันความสัมพันธ์เช่นนี้ก็สะท้อนให้เห็น “เงื่อนไขของการตอรอง” ที่ทำให้พื้นที่ทางศาสนาและการเมืองมิได้แยกขาดจากกัน สุชาติ เศรษฐมาลินี (2558) เสริมว่าวัดในสังคมไทยทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ” ที่ประชาชนสามารถแสดงออก แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนข้อมูลทางสังคม ผู้นำท้องถิ่นที่เข้าร่วมกิจกรรมในวัดจึงไม่เพียงแต่เสริมสร้างภาพลักษณ์เชิงศีลธรรม แต่ยังใช้วัดเป็นพื้นที่เชื่อมโยงกับฐานเสียงของประชาชน ขณะเดียวกัน ผู้นำศาสนาก็ได้รับทรัพยากรและโอกาสในการขยายบทบาททางสังคมผ่านความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น

ประเด็นที่สาม ในยุคดิจิทัล พื้นที่การเมืองมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในวัดหรือเวทีสาธารณะอีกต่อไป แต่ได้ขยายเข้าสู่สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งกลายเป็น “พื้นที่อำนาจแบบใหม่” (new power space) ที่ผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองแข่งขันกันสร้างอิทธิพลผ่านการสื่อสารต่อสาธารณะ พรเทพ ัญญพงษ์ชัย (2565) อธิบายว่า สื่อดิจิทัลทำให้เกิด “การทำให้ศาสนาเป็นสาธารณะอีกครั้ง” (re-publicization of religion) ซึ่งทำให้ผู้นำทางศาสนามีบทบาทในการชี้แนะทางจริยธรรมต่อสังคมกว้างขวางยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นก็เปิดช่องทางให้ผู้นำการเมืองใช้วาทกรรมศีลธรรมเพื่อสร้างภาพลักษณ์ “ผู้นำที่ดี” ในโลกออนไลน์

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นในประเทศไทยเป็นความสัมพันธ์แบบ “พลวัต” ที่ดำรงอยู่บนฐานของการแลกเปลี่ยนทุนเชิงสัญลักษณ์และทุนทางสังคม ซึ่งถูกทำให้เป็นจริงผ่านพิธีกรรม การสื่อสาร และการสร้างพื้นที่การเมืองในหลายมิติ ทั้งในพื้นที่วัด ศาลาประชาคม และโลกดิจิทัล พื้นที่เหล่านี้มิใช่เพียงฉากหลังของการเมือง แต่เป็น “เวทีที่อำนาจถูกสร้างและถูกแสดงออก” อย่างต่อเนื่อง กล่าวอีกนัยหนึ่ง อำนาจทางศาสนาและอำนาจทางการเมืองท้องถิ่นต่างเป็นเสาหลักที่ร่วมกันกำหนดทิศทางของชุมชนไทยร่วมสมัย การทำความเข้าใจพลวัตนี้ไม่เพียงช่วยเปิดเผยโครงสร้างอำนาจเชิงวัฒนธรรมของสังคมไทย แต่ยังช่วยให้เห็นศักยภาพของศาสนาในฐานะพลังทางสังคมที่สามารถส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีศีลธรรม (ethical democracy) ได้ หากมีการบริหารความสัมพันธ์อย่างสมดุล โปร่งใส และเคารพความหลากหลายของ

ชุมชน ซึ่งสามารถสรุปภาพรวมได้คือ (1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาและต่อรอง ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างใช้ศีลธรรมและทรัพยากรเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมและอิทธิพลทางสังคม (2) พื้นที่การเมือง มิใช่เพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ทางสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างผ่านวาทกรรม พิธีกรรม และสื่อสาราณณะ ซึ่งศาสนาและการเมืองต่างมีส่วนในการกำหนดความหมายร่วมของ “ความดี” และ “อำนาจที่ถูกต้อง” (3) ผลกระทบต่อสังคมไทยร่วมสมัย คือการขยายอำนาจเชิงศีลธรรมเข้าสู่พื้นที่ดิจิทัลและการเมืองท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อ วัฒนธรรม และเทคโนโลยีในกระบวนการสร้างพื้นที่ทางการเมืองใหม่ของไทย และ (4) ข้อเสนอเชิงนโยบายและวิจัย คือควรส่งเสริมความร่วมมือเชิงสร้างสรรค์ระหว่างสถาบันศาสนาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างพื้นที่การเมืองที่เปิดกว้าง เคารพความหลากหลาย และเน้นคุณธรรมเป็นฐานของประชาธิปไตยท้องถิ่น

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนากับผู้นำการเมืองท้องถิ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นเป็นประเด็นที่สะท้อนให้เห็นโครงสร้างอำนาจทางสังคมที่แฝงอยู่ในชีวิตประจำวันของชุมชนไทย ทั้งในเชิงวัฒนธรรม พิธีกรรม และโครงสร้างทางการเมือง การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงต้องอาศัยการวิเคราะห์ทั้งในมิติของ อำนาจเชิงสัญลักษณ์ (symbolic power) ตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) และอำนาจเชิงสัมพันธ์ (relational power) ตามแนวคิดของ Foucault (1982) ซึ่งช่วยอธิบายการทำงานของอำนาจในพื้นที่ที่ศาสนาและการเมืองทับซ้อนกันในบริบทดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนและการเกื้อหนุนกันทางสังคม

ในระดับท้องถิ่น ผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองต่างมีฐานะเป็น “ผู้แทนของศีลธรรมและผลประโยชน์ของชุมชน” การดำรงอยู่ของทั้งสองฝ่ายจึงไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง สมภาร พรหมทา (2556) ระบุว่า ศาสนาในสังคมไทยมีบทบาทเป็น “ทุนทางศีลธรรม” (moral capital) ที่สร้างความไว้วางใจให้กับผู้ปกครอง การที่ผู้นำท้องถิ่นเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การบวชพระ การทอดกฐิน หรืองานบุญประเพณี ไม่เพียงเป็นการแสดงศรัทธา แต่ยังเป็นการแสวงหาความชอบธรรมจากสังคมผ่าน “ทุนสัญลักษณ์” ที่ศาสนามอบให้ และในทางกลับกัน ผู้นำศาสนาเองก็ได้รับประโยชน์จากความสัมพันธ์นี้ เพราะผู้นำการเมืองท้องถิ่นมักให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การปรับปรุงวัด ถนนทางเข้าวัด หรือการจัดงานศาสนพิธีต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ความร่วมมือกับสถาบันศาสนา ความสัมพันธ์นี้จึงเป็นระบบของ “การแลกเปลี่ยนอุปถัมภ์เชิงสัญลักษณ์” ที่ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ทางสังคมและการเมือง

2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในฐานะกระบวนการต่อรอง

Foucault (1982) ชี้ว่า อำนาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกครอบครองโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นผ่านการกระทำและการต่อต้านในทุกระดับของสังคม ในบริบทไทย ผู้นำศาสนา

และผู้นำการเมืองท้องถิ่นต่างใช้อำนาจของตนผ่าน “วาทกรรมทางศีลธรรม” (moral discourse) เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของความคิด ความเสียสละ และการทำงานเพื่อส่วนรวม ตัวอย่างเช่น การที่ผู้นำท้องถิ่นอ้างคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่อง “ทศพิธราชธรรม” เพื่อยืนยันความชอบธรรมของตน หรือ การที่พระสงฆ์กล่าวธรรมเทศนาในเชิงสนับสนุนนโยบายท้องถิ่น เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ในกรณีนี้ ศาสนาและการเมืองจึงมีความสัมพันธ์แบบ “การต่อรองเชิงสัญลักษณ์” (symbolic negotiation) ซึ่งไม่ใช่เพียงการสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ยังรวมถึงการควบคุม ตรวจสอบ และสร้างสมดุลของอำนาจในพื้นที่เดียวกัน (สุชาติ เศรษฐมาลินี, 2558) ผู้นำการเมืองจำเป็นต้องแสดงตนให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางศีลธรรมที่ศาสนากำหนด ขณะเดียวกัน ผู้นำศาสนาก็ต้องรักษาความเป็นกลางทางศีลธรรมเพื่อไม่ให้ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของการเมือง

3. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับวัฒนธรรมอุปถัมภ์

เกษียร เตชะพีระ (2554) วิเคราะห์ว่า การเมืองไทยมีลักษณะ “อุปถัมภ์นิยมทางวัฒนธรรม” (cultural patron-client relations) ซึ่งแทรกซึมอยู่ในทุกระดับของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับนักการเมืองจึงมักอยู่บนพื้นฐานของการให้และรับในเชิงบุญคุณมากกว่าการแข่งขันเชิงอำนาจโดยตรง ผู้นำศาสนาได้รับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นในรูปแบบของทรัพยากรและโอกาส ขณะที่ผู้นำท้องถิ่นได้รับ “ความศักดิ์สิทธิ์ทางสังคม” (social sanctification) จากศาสนา ซึ่งช่วยยกระดับสถานะของตนในสายตาประชาชน แนวคิดนี้สอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548) ที่มองว่า รัฐไทยสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ใช้ศาสนาเป็น “กลไกสร้างความชอบธรรมของอำนาจ” ผ่านพิธีกรรมราชาศาสนาและวาทกรรมเรื่องบุญบารมี ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นรูปแบบการเมืองท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน ที่ผู้นำท้องถิ่นยังคงใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างภาพลักษณ์ของความคิดและความเสียสละเพื่อสาธารณะ

4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทของการเมืองท้องถิ่นร่วมสมัย

งานศึกษาของ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2559) ชี้ให้เห็นว่าการเมืองท้องถิ่นไทยยุคใหม่มีได้จำกัดอยู่ที่การเลือกตั้งหรือการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังรวมถึง “พื้นที่การเมืองเชิงวัฒนธรรม” (cultural political space) ที่ผู้นำทั้งสองฝ่ายเข้ามามีบทบาทร่วมกัน เช่น การจัดเวทีเสวนาธรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมในชุมชน การจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการศาสนา และการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์กับผู้นำชุมชนในโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตจากการอุปถัมภ์เชิงวัตถุไปสู่การอุปถัมภ์เชิงคุณค่า ซึ่งสะท้อนการปรับตัวของทั้งสองสถาบันต่อกระแสประชาธิปไตยท้องถิ่นและความคาดหวังของประชาชนในยุคใหม่

5. บทสรุปเชิงวิเคราะห์

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นในสังคมไทยมีลักษณะเป็น “อำนาจเชิงร่วมสร้าง” (co-constituted power) ที่ดำรงอยู่บนฐานของ

การแลกเปลี่ยนทุนทางสังคม ทุนสัญลักษณ์ และทุนศีลธรรม ความสัมพันธ์นี้มิได้เป็นการครอบงำหรือการพึ่งพาฝ่ายเดียว แต่เป็นการต่อรองที่ทั้งสองฝ่ายต้องรักษาสมดุลระหว่าง “ความชอบธรรมทางศีลธรรม” และ “อำนาจเชิงบริหาร” เพื่อให้การดำรงอยู่ของตนได้รับการยอมรับจากสังคม

ดังนั้น การทำความเข้าใจพลวัตของความสัมพันธ์นี้ไม่เพียงช่วยอธิบายกลไกอำนาจในระดับท้องถิ่น แต่ยังสะท้อนถึง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ที่ผสมผสานศีลธรรมกับการปกครองอย่างแนบแน่น และเปิดโอกาสให้เราศึกษาว่าศาสนาอาจเป็นพลังทางสังคมที่ช่วยสร้างประชาธิปไตยเชิงคุณธรรมในอนาคตได้ หากถูกบริหารด้วยความโปร่งใสและเคารพความหลากหลายของชุมชน และผู้เขียนมีมุมมองต่อประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับการสร้างความชอบธรรมทางสังคม

ในกระบวนการเมืองระดับท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการเมืองมิได้เป็นเพียงการพึ่งพากันเพื่อผลประโยชน์ แต่เป็น “กระบวนการสร้างความชอบธรรม” (legitimation process) ที่สถาปนาอำนาจให้คูมีเหตุผลและได้รับการยอมรับจากชุมชน (Weber, 1978) การสร้างความชอบธรรมนี้เกิดขึ้นผ่านสองมิติหลัก คือ มิติทางศีลธรรม และมิติทางสัญลักษณ์ ผู้นำศาสนาในฐานะผู้แทนของศีลธรรมทำหน้าที่กำหนด “มาตรฐานความดี” ในชุมชน เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ ความมีเมตตา ขณะที่ผู้นำการเมืองท้องถิ่นมักใช้คุณลักษณะเหล่านี้เพื่อแสดงตนว่าเป็น “ผู้นำที่ดี” ในสายตาประชาชน การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การถวายปัจจัย การบูรณะวัด หรือการจัดงานบุญ จึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมศาสนา แต่เป็นกลไกสำคัญในการผลิตซ้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจและสร้างความชอบธรรมทางสังคม (สมภาร พรหมทา, 2556; สุชาติ สุชาติ เศรษฐมาลินี, 2558)

2. ศาสนาในฐานะเครื่องมือเชิงวัฒนธรรมของอำนาจ

Geertz (1966) อธิบายว่าศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สร้างกรอบความหมายให้แก่สังคมในบริบทของสังคมไทย ศาสนสถาน วัด พิธีกรรม และพระธรรมเทศนา ล้วนทำหน้าที่เป็น “กลไกวัฒนธรรมของอำนาจ” (cultural mechanism of power) ที่ช่วยทำให้โครงสร้างทางการเมืองดูศักดิ์สิทธิ์และเป็นธรรมชาติ เช่น การที่พระสงฆ์กล่าวสอนเรื่อง “ผู้นำที่มีศีลธรรม” หรือ “นักการเมืองผู้มีทศพิธราชธรรม” ซึ่งสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างศาสนาและการเมืองในระดับวาทกรรม (Foucault, 1982; เกษียร เตชะพีระ, 2554) นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548) ขยายความว่าศาสนาในสังคมไทยมีบทบาทในการ “ให้ความหมายกับการปกครอง” มากกว่าการตรวจสอบรัฐ การที่ประชาชนยอมรับอำนาจของผู้นำส่วนหนึ่งเพราะเชื่อว่าผู้นำนั้นมีบุญ มีศีลธรรม หรือมีบารมี จึงทำให้โครงสร้างอำนาจในระดับท้องถิ่นยังคงดำรงอยู่ได้ภายใต้กรอบของความเชื่อทางศาสนา

3. อำนาจเชิงศีลธรรมกับการต่อรองในพื้นที่สาธารณะ

ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาสนาและการเมืองท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตของสังคมประชาธิปไตยและเทคโนโลยีดิจิทัล พื้นที่สาธารณะมิได้จำกัดอยู่ในวัดหรือศาลา

กลางชุมชนอีกต่อไป แต่ขยายไปสู่สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งกลายเป็นพื้นที่ใหม่ของ “การต่อรองเชิงศีลธรรม” (moral negotiation) ที่ผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองต่างใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมของตนเอง พรเทพ ธีัญญพงศ์ชัย (2565) พบว่า พระสงฆ์และผู้นำศาสนาบางกลุ่มใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางเผยแพร่ธรรมะและชี้ราคาคุณค่าทางศีลธรรมในสังคม ในขณะที่เดียวกัน ผู้นำท้องถิ่นก็ใช้วาทกรรมทางศาสนาเพื่อสื่อสารนโยบายสาธารณะ เช่น การรณรงค์เรื่องความซื่อสัตย์ หรือการสร้างเมืองคุณธรรม ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงศาสนาเข้ากับการบริหารท้องถิ่นอย่างแนบแน่น

4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในฐานะความร่วมมือเพื่อการพัฒนา

นอกจากมิติทางวาทกรรมและสัญลักษณ์แล้ว ความสัมพันธ์เชิงอำนาจยังปรากฏในมิติของ “การพัฒนาท้องถิ่น” ที่ศาสนาและการเมืองร่วมกันสร้างสรรค์ เช่น โครงการวัดประชารัฐ การอบรมผู้นำจิตอาสา หรือการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงในวัดและชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบของ “อำนาจเชิงบวก” (productive power) ที่ Foucault (1982) มองว่าเป็นอำนาจที่สร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ สุชาติ เศรษฐมาลินี (2558) ระบุว่า วัดที่เข้มแข็งมักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะสามารถประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น วัดที่มีพระนักพัฒนา (พระนักพัฒนาชุมชน) มักได้รับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นในโครงการด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม และสาธารณประโยชน์ ซึ่งสะท้อนการผสมผสานกันของอำนาจเชิงศีลธรรมกับอำนาจเชิงนโยบาย

5. การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทยร่วมสมัย

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองในสังคมไทยกำลังเผชิญกับการปรับตัวจากแรงกดดันของโลกาภิวัตน์และการตื่นตัวของพลเมืองโดยเฉพาะในช่วงหลัง พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา มีแนวโน้มที่พระสงฆ์รุ่นใหม่และผู้นำชุมชนรุ่นใหม่จะเข้ามาท้าทายรูปแบบอุปถัมภ์เดิม และเสนอการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของ ความโปร่งใส และ ความรับผิดชอบต่อสังคม มากขึ้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2563) มองว่า หากความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการเมืองท้องถิ่นจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องปรับให้เป็นความสัมพันธ์เชิงสันติและเสมอภาค ที่เคารพในบทบาทของกันและกัน ศาสนาไม่ควรถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ขณะเดียวกัน การเมืองก็ต้องไม่ก้าวล่วงบทบาททางศีลธรรมของศาสนา

6. บทสรุปเชิงวิเคราะห์

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นมีลักษณะเป็น “พลวัตแบบสองทิศทาง” (bidirectional dynamics) ที่ทั้งสองฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ใช้อำนาจและผู้ถูกใช้อำนาจในเวลาเดียวกัน อำนาจดังกล่าวมีได้อยู่ในรูปของการครอบงำ แต่ดำรงอยู่ในรูปของการต่อรอง ความร่วมมือ และการแสวงหาความชอบธรรมร่วมในพื้นที่ทางสังคม

พลวัตนี้สะท้อนให้เห็นว่า ศาสนาในสังคมไทยยังคงเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความหมายของความดีและความชอบธรรม ขณะเดียวกัน การเมืองท้องถิ่นก็เป็นเวทีที่ทำให้ศาสนา

แสดงบทบาทเชิงสังคมได้จริง หากความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกบริหารด้วยหลักคุณธรรม โปร่งใส และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็จะนำไปสู่รูปแบบของ “การเมืองเชิงพุทธ” ที่ผสมผสานอำนาจกับศีลธรรมอย่างสร้างสรรค์ และส่งเสริมประชาธิปไตยท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

เสนอทิศทางการวิจัยในอนาคต

จากการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการสังเคราะห์แนวคิด พบว่า “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่น” ในสังคมไทยมิได้เป็นความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งครอบงำอีกฝ่ายหนึ่ง หากแต่เป็นพลวัตของการต่อรอง แลกเปลี่ยน และร่วมสร้างความหมายของอำนาจที่ผสมผสานระหว่างศีลธรรมกับการปกครอง ผู้นำศาสนาเป็นผู้ถือครองอำนาจเชิงศีลธรรมและทุนสัญลักษณ์ ส่วนผู้นำการเมืองเป็นผู้ถือครองอำนาจเชิงบริหารและทุนทรัพยากร ทั้งสองฝ่ายต่างต้องอาศัยกันและกันเพื่อคงไว้ซึ่งความชอบธรรมและความยอมรับในสังคม ศาสนาในบริบทนี้มีได้เป็นเพียงเครื่องมือทางจิตใจ หากยังเป็นกลไกวัฒนธรรมของอำนาจที่ช่วยกำหนดความหมายของ “ผู้นำที่ดี” และ “การปกครองที่มีธรรมะ” ในขณะที่การเมืองท้องถิ่นก็เป็นพื้นที่สำคัญที่ทำให้ศาสนาเข้ามามีบทบาททางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านกิจกรรมทางวัด งานบุญ พิธีกรรม หรือการใช้สื่อสาธารณะร่วมกัน กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนาและผู้นำการเมืองท้องถิ่นคือกระบวนการทางสังคมที่สร้างพื้นที่การเมืองเชิงศีลธรรม ซึ่งมีทั้งความร่วมมือและความตึงเครียดในเวลาเดียวกัน อำนาจทางศีลธรรมของศาสนาและอำนาจทางบริหารของรัฐจึงมิได้ขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิง แต่หลอมรวมเป็น “อำนาจเชิงร่วมสร้าง” ที่หล่อหลอมวัฒนธรรมการเมืองไทยให้คงอยู่ได้ การทำความเข้าใจพลวัตนี้จึงช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อการพัฒนา “ประชาธิปไตยเชิงคุณธรรม” ที่ศีลธรรมกับการเมืองดำเนินควบคู่กันบนฐานของความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความเคารพในความหลากหลายของชุมชนไทยร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร เตชะพีระ. (2554). *การเมืองวัฒนธรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2563). *การเมืองแห่งความเมตตา: พุทธศาสนาและสันติวิธีในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2562). *ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม*. กรุงเทพฯ: ฟ้ายเดียวกัน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2548). *การเมืองไทยสมัยอยุธยา: วัฒนธรรมทางอำนาจและโครงสร้างอุปถัมภ์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พรเทพ ธีรบุญพิชญ์. (2565). *ศาสนา สื่อ และการเมืองในสังคมไทยยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2559). พื้นที่การเมืองและการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่น. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 38(2), 15–42.

- เลิศชาย ศิริชัย. (2561). *รัฐและชุมชน: พื้นที่การเมืองใหม่ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม.
- สมภาร พรหมทา. (2556). *ศาสนา วัฒนธรรม และจริยธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุชาติ เศรษฐมาลินี. (2558). บทบาทของวัดในการพัฒนาและความสัมพันธ์กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 13(2), 89–112.
- วรพจน์ พันธุ์พงศ์. (2560). บุญประเพณีและอำนาจทางสังคมในภาคอีสาน. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 33(1), 45–66.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Casanova, J. (1994). *Public religions in the modern world*. University of Chicago Press.
<https://archive.org/details/publicreligionsi0000casa>
- Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777–795.
- Geertz, C. (1966). *Religion as a cultural system*. In *The interpretation of cultures*. (pp. 87–125). Basic Books.
- Kitiarsa, P. (2007). Thai Buddhism and its impermanent fate: From primordial attachment to modernization and fragmentation. *Journal of Social Sciences*, 35(1).
- Kulabkaew, K. (2019). *The rise of Thailand's Buddhism protection movement*. ISEAS Perspective 2019/29.
- McCargo, D. (2004). Buddhism, democracy and identity in Thailand. *Democratization*, 11(4), 155–170.
- McCargo, D. (2009). Thai Buddhism, Thai Buddhists and the southern conflict. *Journal of Southeast Asian Studies*, 40(1), 1–10.
- Satha-Anand, S. (2012). The question of violence in Thai Buddhism. In V. Tikhonov & T. Brekke (Eds.), *Buddhism and violence: Militarism and Buddhism in modern Asia* (pp. 175–193). Routledge.
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*. University of California Press.